

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

**130 років від дня народження
Бориса Крюкова (1895-1967), ху-
дожника, графіка, педагога**

Народився Борис Крюков 19 січня 1895 в місті Оргієві (нині Молдова). Після смерті матері (1903) батько одружився вдруге, родина переїхала до м. Кам'янець-Подільського, потім до Вінниці. Навчався в гімназіях обох міст, але курс не закінчив: через незгоди з мачухою виїхав разом з молодшим братом до Києва і вступив до художньої школи під керівництвом Ф. Кричевського, де також викладали М. Бойчук та Г. Нарбут. У 1918-23 займався педагогічною діяльністю: викладав малювання в художньо-промисловій школі у Кам'янці-Подільському.

1923 став декоратором Київського театру опери та балету. Ілюстрував книги для таких українських видавництв, як «Дитвидав», «Слово», «Культура», «Книгоспілка». У 1920-30 проілюстрував понад 500 українських книжкових видань, серед яких твори Т. Шевченка,

Січень – лютий 2025. Постаті

І. Франка, твори для дітей М. Коцюбинського, О. Іваненко, Н. Забіли та ін. Дивовижні, яскраві та незвичайні ілюстрації Крюкова заворожували і захоплювали юних читачів, створюючи для них справжню атмосферу дитинства. Його малюнки-головоломки дітлахи роздивлялися подовгу і з величезною цікавістю. Пензлю Б. Крюкова належить і оформлення книг для дітей старшого шкільного віку та юнацтва – збірок оповідань та повістей, довідкової та пригодницької літератури. Долучився і до журнальної графіки, зокрема оформлення дитячого часопису «Барвінок», який тоді виходив під назвою «Жовтень», а також був штатним художником журналу «Кіно», де опубліковано 14 його робіт.

Виїхав 1943 до Львова, згодом – до Кракова, від 1944 – в Австрії, від 1948 – до Аргентини, де продовжив займатися улюбленою справою. В 1950-60 співпрацював з видавництвами М. Денисюка та Ю. Середяка, проілюстрував близько 80 українських видань, зокрема книжки для дітей та журнали для молоді, що випускало видавництво «Атлантида» (Atlantida), малював карикатури для українського сатиричного журналу «Мітла».

З 1950 й до смерті був єдиним ілюстратором серії «Незабутні класики» (Clasicos inolvidables) престижного і поважного в Іспанії видавництва «Ель Атенео» (El Ateneo), зокрема проілюстрував книжки «Тисяча і одна ніч» (1950, 1956), «Фантастичні оповідання» Едгара По (1951), «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі (1952), «Дон Кіхот» М. Сервантеса (1954), твори А. Франса (1959) та Е. Золя (1961). У 1964 за ілюстрації для видання «Дон Кіхот» отримав першу премію на міжнародному конкурсі мистецтва в Мадриді.

Окрім книжкової ілюстрації, займався олійним живописом та мозаїкою. Експонувався на

виставках у Мадриді, Торонто, Нью-Йорку. З 1950 проводив щорічні виставки своїх робіт у Буенос-Айресі, де виконав мозаїку в Українському католицькому Свято-Покровському соборі. Помер 6 березня 1967 в Буенос-Айресі.

До кінця 1980-х в УРСР творчість Б. Крюкова замовчували, але через його незаперечний внесок в українську книжкову графіку ім'я художника, як ілюстратора радянських книжок, згадано 15 разів у біобібліографічному словнику «Українські письменники» (1965, том 5).

**180 років від дня народження
Омеяна Калужняцького (1845-
1914), мовознавця, педагога, ос-
вітнього діяча**

Омеян Калужняцький народився 23 січня 1845 у селі Тур'є на Львівщині. Закінчив 4-класну головну округну школу отців Василіян у Лаврові та Самбірську гімназію (1863). Навчався у Львівському (1863-65) та Віденському (1865-67) університетах, де студював філологію, історію і філософію. Педагогічну діяльність розпочав як помічник учителя Краківської гімназії святої Анни (1868), далі викладав у гімназії Жешува (1871) і Академічній гімназії у Львові (1871-74). Від 1875 – професор слов'янської філології, декан філософського факультету (1886-87), ректор Чернівецького університету (1889-90). Один з найактивніших і найпопулярніших науковців і громадських діячів на Буковині кінця XIX – початку XX ст. Завдяки діяльності

Калужняцького український гуманітарний дискурс у краї набував академічних стандартів. Володів талантом оратора. За свідченням сучасників, вражав колосальними, енциклопедичними знаннями зі свого фаху і глибоким, своєрідним висвітленням тієї чи іншої теми, умів подати слухачам матеріал глибоко і водночас у ясній, доступній формі. На його лекціях часто було багато присутніх викладачів не тільки з філології, а й з інших дисциплін. Професорові Калужняцькому доводилося читати свої лекції з відчиненими дверима, оскільки слухачі не вміщалися в аудиторії, а стояли у коридорах. Високу оцінку його лекціям та науковому доробку дав І. Франко. Учень О. Калужняцького був український мовознавець, філолог і культурний діяч В. Сімович.

У 1877 мав тривале відраження для роботи в архівах і бібліотеках Берліна, Києва, Петербурга, Праги та інших міст, у 1882 працював у книгозборищах молдавських монастирів, а в 1884 подорожував на Балканах. Зібрані і вивчені матеріали стали джерельною базою його праць німецькою, латинською, польською, російською, румунською мовами, які друкувалися в різних країнах Європи. Досліджував мовностильовий аспект стародавніх пам'яток різних слов'янських народів, їх літературної історії. Бібліографічні студії Калужняцького стосовно опрацювання українських стародруків залишили помітний слід у світовій бібліографії. Заклав основу для вивчення такого питання української філології, як розгляд українсько-румунських взаємин. Як автор нарисів «Русинська мова і література» (1899) зробив першу спробу вивчення українського мовного і літературного процесу на Буковині від давньоруських часів до кінця XIX ст.

У 1881-84 очолював «Руську бесіду» – перше українське культурно-освітнє товариство

на Буковині (1869–1940). Член-кореспондент Бухарестської Академії наук (1890). Колекціонував рукописні книги, які збирав переважно на Буковині та на півночі Молдови. Під час відступу російської армії з Чернівців наприкінці 1916 зібрання О. Калужняцького було викрадене й перевезене до Росії, де нині зберігається в Бібліотеці Російської академії наук у Санкт-Петербурзі.

Помер 3 липня 1914 у Чернівцях.

150 років від дня народження Оксани Стешенко (Старицької) (1875-1942), письменниці, перекладачки, педагогині

Оксана Стешенко народилася 24 січня 1875 у селі Карпівка на Вінничині. Донька Михайла Старицького. Закінчила гімназію Віри Ващенко-Захарченко в Києві (1892). Учасниця літературно-мистецького гуртка української молоді «Плеяда», який діяв у Києві у 1888–93. У 1897 вийшла заміж за Івана Стешенка. 1907 закінчила Музично-драматичну школу Миколи Лисенка. Впродовж 1908–14 вела громадську роботу в українському клубі «Родина». У 1917 працювала у відділі позашкільної освіти Міністерства освіти УНР. Водночас учителювала в 1-й українській гімназії імені Т.Г. Шевченка у Києві (директор – В. Дурдуківський); за рішенням педагогічної ради гімназії організувала на різдвяні свята шкільний вертеп, в якому ролі ляльок виконували учні (декорації виготовили вчителі малювання – художники М. Козик та І. Макушенко,

музику написав вчитель співу – композитор П. Козицький). Членкиня Науково-педагогічного товариства, яке діяло при Всеукраїнській академії наук у 1926–29.

Авторка читанки «Рідні колоски», яка витримала чотири видання (1917, 1918, 1923, 1924 рр.; у 1924 та 1925 видавалася також під назвою «Колоски життя»). Уміщені в читанці твори класиків української літератури і зарубіжних письменників охоплюють різні жанри літературної творчості: вірші, оповідання, казки, байки, пісні, приказки. Матеріал складено концентричними колами: душа дитини, збудження симпатії до людини, звірів, рослин, народний побут, народна поезія, історичні спогади. Важливого значення О. Стешенко надавала ілюстративному матеріалу: читанка видання 1918 ілюстрована малюнками українських художників М. Бурачека, М. Жука, В. Старицької, О. Судомори, П. Холодного, Т. Шевченка. 1924 перевидана з позначкою: «Читанка для 3-ої і 4-ої групи трудшкіл. Науково-Педагогічний Комітет Головоцвуху Наркомосвіти для вжитку в установах соціального виховання дозволив». Мета її – ознайомити дітей із соціальним життям. Увесь матеріал читанки поділений на три розділи: соціальне життя, праця, краєзнавство.

За радянських часів працювала тільки в літературній царині, переважно у галузі дитячої літератури. Для молодших учнів писала невеликі віршовані твори, які друкувало київське видавництво «Культура» з барвистими ілюстраціями відомих українських художників («Чай», 1925, з малюнками І. Кисіля; «Задача», 1930, з малюнками С. Бутника). Для дітей старшого шкільного віку створювала оповідання і повісті пригодницького характеру («Як Юрко подорожував на Дніпрові пороги», 1929; «Герої зв'язку», 1931). Авторка спогадів про Леся Українку. Членкиня

Спілки письменників України (з 1939).

У липні 1941 разом із сестрою Л. Старицькою-Черняхівською заарештована за звинуваченням в антирадянській діяльності. Обоє сестер у товарному арештантському вагоні вислано етапом у Казахстан, де О. Стешенко померла в одному з радянських концтаборів у 1942. Місце поховання невідоме.

140 років з дня народження Степана Балея (1885–1952), українського і польського психолога, філософа, педагога

Народився 4 лютого 1885 в сім'ї вчителя народної школи у селі Великі Бірки на Тернопільщині. Закінчив місцеву початкову школу, продовжував навчання в Українській гімназії у Тернополі. Згодом студіював психологію і філософію на філософському факультеті Львівського університету. 1908 склав державний «учительський іспит» (із психології та філософії) і викладав математику, психологію та логіку в гімназіях Перемишля, Тернополя та Львова (до 1927, з перервами). Продовжив навчання в університетах Берліна, Парижа і Відня, де здобув і медичну освіту. У 1911 здобув науковий ступінь доктора філософії.

До закінчення Першої світової війни працював у Віденському університеті. Широко займався публіцистичною діяльністю. Активний дописувач львівського педагогічного журналу «Учитель», що виходив у 1899–1914. 1916 вийшла з друку праця С. Балея «З психології творчости Шевченка» – перше такого роду

дослідження доробку Кобзаря. У 1917–22 навчався на медичному факультеті Львівського університету й склав докторат із медицини. Тоді працював на посадах професора Академічної гімназії, психіатра загального шпиталю у Львові та викладав філософію в Українському таємному університеті. Паралельно працював над своїми книгами «Нарис психології» (1922) та «Нарис логіки» (1923), які є першими підручниками українською мовою з цих галузей науки. Друкував праці в «Українському Медичному Віснику».

У 1927, отримавши посаду професора у Варшавському університеті, переїхав у Варшаву, де працював до кінця життя. З 1928 завідувач кафедри дитячої і педагогічної психології Варшавського університету, а в 1936–51 займає керівні посади у Варшавському педагогічному інституті Спілки вчителів. Тут написав серію праць з питань дитячої, педагогічної і соціальної психології, котрі неодноразово перевидували: «Психологія підліткового віку» (1931, 1932, 1935), «Нариси психології у зв'язку з розвитком дитячої психіки» (1938, 1947), «Нарис психології виховання» (1938, 1947, 1951, 1958), «Характерологія і типологія дітей і молоді» (1946) та ін. Розуміння С. Балеєм мети виховання зумовлене його персоналістичним підходом у педагогіці і психології. Головну функцію цих наук, які для вченого становили синтетичну цілісність, він вбачав у служінні людині, метою виховання вважав сприяння самореалізації особи в суспільстві.

1947 коштом ЮНЕСКО провів чотири місяці у США, вивчаючи методи боротьби зі злочинністю серед молоді, а після повернення до Варшави опублікував працю «Проблема боротьби з підлітковою злочинністю в контексті сучасного досвіду США». У такий спосіб С. Балея став фундатором польської психології

Закінчення. Початок на с. 36
дитячої злочинності. Дійсний член Польської Академії наук від 1952.

Помер 13 вересня 1952 у Варшаві, де й похований.

130 років з дня народження Олександра Кульчицького (1895–1980), психолога, філософа, соціолога, педагога

Олександр Кульчицький народився 8 лютого 1895 в м. Скалат на Тернопільщині. Навчався у гімназії у Станіславі (нині Івано-Франківськ), вивчав германістику і французьку мову на філософському факультеті Львівського університету, а після Першої світової війни студіював філософію, психологію та романістику у Сорбоннському університеті у Парижі. В 1925–39 – учитель французької мови і філософії в гімназіях і семінаріях у Золочеві, Коломиї, Львові. 1930 у Львівському університеті захистив докторську дисертацію на тему: «Релігія у вченні Ренана» (французькою мовою). З 1924 вів активну публіцистичну діяльність. За низку педагого-психологічних праць, які вийшли в серії «Педагогічна бібліотека» видавництва польського міністерства освіти 1930–32, отримав дворічну стипендію на навчання на філософському факультеті Краківського університету. 1939 – професор педагогічного ліцею у Львові, викладав французьку мову, педагогіку і психологію.

З 1940 – у Німеччині: 1945–58 – професор, 1962–63 – ректор, 1968–72 – проректор, 1973–79 – декан філософського факультету Українського вільного

університету (УВУ). З 1951 – у Франції, де його громадська діяльність набирає найбільшого розвитку: заступник голови Наукового товариства імені Т. Шевченка в Європі та голова Західноєвропейського центру НТШ (Сарсель, Франція), а також голова та член багатьох інших організацій (Комісія допомоги українському студентству, Українсько-польське товариство, Міжнародна Академія Наук в Парижі та ін.).

Наукові зацікавлення: проблеми української етнопсихології, філософські праці Г. Сковороди, українська кордоцентрична традиція. Спираючись на ідеї Фрейда, Адлера та Юнга, сформулював концепцію української психіки, яка базується на впливі «комплексу меншовартості», характерного для поневолених народів. Цей комплекс у формуванні психіки українців набуває рис «комплексу кривди», спричиняючи тенденції до «надкомпенсації» чи мрійливості про ідеальний світ, піднесення ореолу терпіння. На формування психіки впливають також природно-географічні умови: ліс формує стриманість і терплячість; лісостеп – пасивність і компромісність; степ – прагнення до свободи й величі, проте з ризиком емоційної нестабільності. Наголошував на важливості колективного підсвідомого, яке відображає універсальні архетипи, зокрема хліборобський архетип «*magna mater*» (Матері-природи), що насичує українську психіку добротою і глибинним зв'язком із землею.

Автор понад 400 праць з філософії, психології, антропології, характерології, етнографії, педагогіки, германістики та літературознавства, видрукуваних українською, англійською, німецькою, французькою мовами.

Помер 30 квітня 1980 в Сарселі (Франція).

Настрої та рефлексії на події лютого 2022 року художниця «задокументувала» у гобелені «Обраний шлях», виконаний здебільшого в насичених, гарячих кольорах, що дуже нагадують полум'я. На цьому тривозможному тлі метушаться сполухані птахи, і хтось з них стрімко зринає вгору, а хтось каменем падає вниз.

– Ця робота виконана в перші місяці повномасштабного вторгнення, на балконі, а не в майстерні, – розповідає мисткиня. – Вона про те, що кожен за певних обставин має зробити свій свідомий вибір.

Ольга Пілюгіна його зробила: залишилася на рідній Полтавщині, разом з родиною, і, попри всі ризики воєнного часу, продовжила працювати. За рік художниці вдалося завершити роботи, розпочаті до 24 лютого, створити низку нових, показати свої гобелени на персональній виставці у США та на Міжнародному бієнале арттекстилю в Китаї, разом з батьками та сестрою влаштувати у Полтаві родинну виставку «Відродимо разом», знятися в документальному фільмі про мистецтво воєнного часу, взяти участь в інших проектах.

На початку березня 2023 року вона напише у соцмережах: «Я вперше за своє життя цілий рік не перетинала меж Полтавської області. Дім, майстерня, робота в університеті... Родина і творчість, ось що тримало і рятувало від болю, змушувало не опускати руки, жити. Мистецтво не лише рефлексує на навколишні події, а й має виховну функцію, спрямовує, налаштовує. Митець несе особливу відповідальність. Великою мірою ми формуємо шкалу цінностей, образ мислення, світосприйняття і, як наслідок – майбутнє».

Про сенс людського буття й одвічні людські цінності

авторка розмірковує у триптиху «Життя» (Кохання. Дерево життя. Спадок). Для чого ми приходимо в цей світ і що залишимо, коли підемо? «Наш спадок – це діти, ідеї та справи», – вважає Ольга Пілюгіна. На гобелені його символічно зображено у вигляді зернин – це зерна нашої любові, досвіду і знань, що проростуть в наступних поколіннях.

Один з найулюбленіших мотивів майстрині – дерево життя, давній символ, який художниця переосмислює відповідно до творчого задуму. Квіти та польові трави – ще одне невичерпне джерело натхнення.

У багатьох її роботах («До світла», «Вільні», «Поклик», «Осяяння») оселилися птахи – точніше, людські душі в образі птахів, які завжди прагнуть до волі, до світла, до істини. Інколи вже по завершенні роботи килимарка помічає містичний зв'язок між згасю на гобелені і певними подіями в житті. «Коли завершувала гобелен «Поклик», раптом зрозуміла, що птахів тут саме стільки, скільки років мені виповнилося на той момент. Але це не я задумала!», – запевняє авторка.

Як художник малює фарбами, так килимарка «малює» нитками: в одному гобелені може поєднати більше трьох сотень кольорів та відтінків! Водночас мисткиня сміливо експериментує з фактурами, в окремих роботах використовує матеріал лише одного кольору. Зауважує, що втілювати такі ідеї допомагає академічна митецька освіта, вміння скульптора і кераміста.

Ніхто не візьметься порахувати, скільки відтінків синього використала авторка у гобелені «Зоряний», та він і справді вражає! У традиційний квітковий мотив українського килима художниця внесла «космічну ноту»: усі виткані квіти нагадують